

УДК 378

Л. Г. Деєва,

аспірант,

Державний вищий навчальний заклад
«Донецький національний
технічний університет»

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У сучасному суспільстві в умовах постійних перетворень значущість вищої освіти, як складової соціального та економічного розвитку, надзвичайно зростає. Вища школа не тільки готує кваліфікованих фахівців, задовольняючи потреби виробництва, а й задає напрями інноваційного розвитку. Отже, її діяльність повинна відповідати певним вимогам суспільства. Виходячи з них, держава формує освітню політику.

Кожне суспільство, формуючи національну систему вищої освіти, керується тими чи іншими цілями. Проте, які б орієнтири не ставилися, успіх в отриманні результату залежить від обраних засобів досягнення, від того, наскільки вони сприяють раціональності діяльності вищої школи. Для цього державною освітньою політикою запроваджується функціонування визначених типів вищих навчальних закладів, встановлюються кваліфікаційні рівні та ступені, структура управління вищою освітою, формується механізм фінансування тощо. Вибір засобів, що забезпечують функціонування вищої

школи, обумовлено історичними особливостями її розвитку в різних країнах і має відповідати сучасній соціально-економічній ситуації, що склалася в суспільстві. Саме обрані засоби впливають на раціональність розвитку та діяльності сфери вищої освіти. Тому здійснення аналізу засобів досягнення цілей вітчизняної вищої школи з позиції раціональності є своєчасним і актуальним.

Сучасному етапу вивчення діяльності вітчизняної вищої освіти притаманне зміщення акценту на аналіз її цілей і результатів. Так, деякі дослідники аналізують цілі, що ставить держава перед вищою освітою. Наприклад, А. Амбросов та О. Сердюк відзначають, що зміни в сучасному суспільстві ставлять «вимогу до трансформування цілей вищої освіти» [1, с. 24]. Г. Дмитренко та С. Мудра наголошують, що в Україні потрібне формування механізму стратегічного управління освітою і стратегічних цілей системи освіти [2]. Інші досліджують результати діяльності вищої школи у вигляді динамічних статистичних показників за певний період часу [3; 4; 5].

© Л. Г. Деєва, 2009

Проте є низка авторів, що підіймають у своїх працях проблему необхідності аналізу засобів досягнення цілей вищої освіти. Так, А. Гуржій та В. Гапон підкреслюють необхідність вивчення принципів організації сучасної освіти, підходів до фінансування, структури вищих навчальних закладів тощо [6, с. 25]. О. Кириченко, С. Лаптев і Ю. Неговська розглядають проблему ефективного фінансування вищої освіти як засобу, що допоможе створити конкурентну економіку та відкрите суспільство [7, с. 29–31]. Можна сказати, що незважаючи на те, що в останні роки тема засобів досягнення цілей діяльності національної вищої школи привернула увагу українських вчених, вона не має системності у висвітленні.

З огляду на це *метою публікації є аналіз та зіставлення засобів досягнення цілей діяльності вищої школи з використанням елементів контент-аналізу та методів вивчення об'єктів нечислової природи шляхом перевірки їх на відповідність ознакам раціональності, що дозволить оцінити раціональність діяльності вітчизняної сфери вищої освіти.*

Очевидно, що кожна країна мріє мати сучасну систему вищої освіти, діяльність якої б сприяла соціальному та економічному розвитку суспільства. Проте отримати планований результат вдається не завжди. Отже, основа успіху полягає у раціональності обраних методів, шляхів, тобто в засобах досягнення наміченого. Розглянемо засоби досягнення цілей вищої освіти України в порівнянні з аналогічними у Росії, США, Великобританії та Німеччині.

Раціональність, з огляду на визначені типологічні риси, охоплює характеристику діяльності з позиції мети, засобів її досягнення та результату в певних зовнішніх умовах: законвідповідності, відповідності морально-етичним нормам, синтезу індивідуального й універсального [8]. Тому порівняльний аналіз засобів досягнення цілей у діяльності вищих шкіл обраних країн проводиться щодо зазначених проявів зовнішнього середовища. Для аналізу обрано засоби, що використовуються в діяльності вищої освіти: типи вищих навчальних закладів і кваліфікаційні рівні (ступені).

Для того, щоб оцінити засоби досягнення цілей діяльності вищої школи, необхідно визначити придатний інструментарій і методи дослідження. Обрані для аналізу об'єкти є об'єктами нечислової природи, які широко використовуються в теоретичних і прикладних дослідженнях з економіки, а також практично у всіх галузях національного господарства. Для їх аналізу доцільно використовувати методи статистики нечислових даних [9, с. 65–66]. При цьому якісний аналіз передбачає введення ознак, конкретні прояви яких змінюються від об'єкта до об'єкта, від вищої школи однієї країни до вищої школи іншої. Для аналізу використано номінальні

ознаки, що приймають n значень, а деякі зведено до бінарних (дихотомічних) ознак. Самі ознаки дозволяють виділити процедури контент-аналізу [10, с. 142]. Значення ознаки визначається через порівняння й перевірку на буквальний збіг або розбіжність. Для відображення відносин еквівалентності використано номінальну шкалу. Вимірювання полягатиме у тому, щоб після проведення аналізу об'єкта визначити приналежність результату до того або іншого класу еквівалентності й записати це за допомогою символу, що позначає даний клас.

Аналіз видів навчальних закладів у досліджуваній групі країн відносно їх законвідповідності дав можливість виділити одну номінальну ознаку (k_1) – «класифікація навчальних закладів». Вона є дихотомічною і приймає два значення: 1 – сувора, коли класифікація або типологія вищих навчальних закладів точно визначена й закріплена законодавчо; 2 – вільна, коли класифікація формується інакше.

Оцінити відповідність існуючих видів вищих навчальних закладів (ВНЗ) морально-етичним нормам дасть можливість номінальна ознака (n_1) – «домінуюча форма власності ВНЗ». Вона є дихотомічною й приймає два значення: 1 – державна і 2 – приватна.

З'ясувати, чи сприяє існуюча класифікація вищих навчальних закладів сполученню потреб особистості й інтересів суспільства, дасть можливість номінальна ознака (t_1) – «різноманітність видів вищих навчальних закладів». Вона є дихотомічною і приймає два значення: 1 – у випадку, коли у країні функціонує чотири і менше видів навчальних закладів, і 2 – якщо п'ять і більше.

Оцінити класифікацію кваліфікаційних рівнів (ступенів), що присвоюються вищими школами досліджуваної групи країн, відносно їх законвідповідності, дасть можливість номінальна ознака (k_2) – «однаковість ступенів на національному рівні». Вона є дихотомічною ознакою і приймає два значення: 0 – коли немає стандартизації ступенів на національному рівні, і 1 – коли є.

Оцінити відповідність існуючих кваліфікаційних рівнів (ступенів) морально-етичним нормам дасть можливість номінальна ознака (n_2) – «визнання закордонних дипломів і ступенів». Враховуючи, що право на освіту є одним із прав людини, а вища освіта виконує роль ключового фактора розвитку знань і являє собою виключно цінне культурне й наукове надбання для людини й суспільства, ця ознака є надзвичайно важливою в контексті відповідності діяльності вищої школи морально-етичним нормам. Ознака є дихотомічною і приймає два значення: 0 – країна не має механізму визнання закордонних дипломів чи ступенів, і 1 – такий є.

З'ясувати, чи сприяють існуючі види кваліфікаційних рівнів (ступенів) сполученню потреб особи-

стості та інтересів суспільства, дасть можливість номінальна ознака (t_2) – «гармонізація номенклатури вчених ступенів». Вона є дихотомічною і приймає два значення: 1 – повна, що припускає встановлення однакових вимог для трьох ступенів у кожній галузі знань на міжнародному рівні, 2 – часткова.

В Україні вищий навчальний заклад – це освітня, освітньо-наукова установа, яку засновано і яка діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями. У законі України «Про вищу освіту» чітко зазначена класифікація вищих навчальних закладів, які мають право функціонувати. До таких належать: університет, академія, інститут, консерваторія, коледж, технікум (училище) [11]. На території України функціонують вищі навчальні заклади державної, комунальної, приватної форм власності. Переважна кількість є державними. Отже, ознака k_1 приймає значення 1, $n_1 - 1$, $t_1 - 2$.

Зразки документів про вищу освіту, що видаються в Україні, затверджуються Кабінетом Міністрів. Згідно із законодавством вищий навчальний заклад має право видавати документ про вищу освіту державного зразка тільки з акредитованого напрямку (спеціальності). При цьому найнижчим освітньо-кваліфікаційним рівнем (ступенем) вищої освіти є молодший спеціаліст. Наступні рівні передбачають отримання ступенів бакалавра, спеціаліста та магістра [11].

З метою забезпечення прав громадян, які одержали освіту за кордоном, на продовження навчання і професійну діяльність в Україні було прийнято Закон «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» [12]. Незважаючи на те, що Україна приєдналася до Болонського процесу, у країні все ще діє змішана система присвоєння ступенів: частково застосовується нова система з випуском бакалаврів і магістрів, частково стара – з випуском спеціалістів. Замість єдиного вищого ступеня доктора (філософії) присвоюються два ступеня: кандидат і доктор наук. Таким чином, ознака k_2 приймає значення 1, $n_2 - 1$, $t_2 - 2$ (табл. 1).

Таблиця 1. Раціональність засобів досягнення цілей у діяльності вищої школи України

№ з/п	Об'єкт	Ознака		
		k_i	n_i	t_i
1	Типи вищих навчальних закладів	1	1	2
2	Кваліфікаційні рівні (ступені)	1	1	2

У Російській Федерації вищі навчальні заклади – освітні установи, організовані й діючі на підставі законодавства про освіту, що мають статус юридичної

особи й реалізують відповідно до ліцензії освітні програми вищої професійної освіти. У ВНЗ ведеться підготовка фахівців вищої кваліфікації для різних галузей промисловості, сільського господарства, науки й культури на базі середньої освіти [13, с. 206].

Розрізняють державні й приватні ВНЗ. Переважна частина з них є державними. Вищі навчальні заклади в Російській Федерації підрозділяються на три типи:

університет – багатопрофільний навчальний заклад з великим вибором навчальних програм у самих різних галузях знань;

академія – готує широке коло фахівців будь-якого напрямку людської діяльності (сільське господарство, охорона здоров'я, мистецтво тощо);

інститут – займається підготовкою фахівців для роботи в певній сфері людської діяльності [14].

Таким чином, ознака k_1 приймає значення 1, $n_1 - 1$, $t_1 - 1$.

У Росії, як і в інших країнах, що приєдналася до Болонського процесу, відбувається гармонізація номенклатури вчених ступенів, проте зараз у країні діє змішана система з такими рівнями вищої професійної освіти:

вища професійна освіта, що підтверджується присвоєнням особі, яка успішно пройшла підсумкову атестацію, кваліфікації (ступеня) бакалавра;

вища професійна освіта, що підтверджується присвоєнням особі, яка успішно пройшла підсумкову атестацію, кваліфікації дипломованого спеціаліста;

вища професійна освіта, що підтверджується присвоєнням особі, яка успішно пройшла підсумкову атестацію, кваліфікації магістра [15].

Відповідно до федерального закону «Про вищу і післявузівську професійну освіту» визнання і встановлення еквівалентності документів інших країн про вищу професійну освіту, а також про присвоєння наукових звань відноситься до компетенції Міністерства загальної та професійної освіти Російської Федерації. У 1999 р. Росія приєдналася до участі в «Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні». Таким чином, ознака k_2 приймає значення 1, $n_2 - 1$, $t_2 - 2$ (табл. 2).

Таблиця 2. Раціональність засобів досягнення цілей у діяльності вищої школи Російської Федерації

№ з/п	Об'єкт	Ознака		
		k_i	n_i	t_i
1	Типи вищих навчальних закладів	1	1	2
2	Кваліфікаційні рівні (ступені)	1	1	2

У Сполучених Штатах Америки немає національного стандартизованого визначення терміна «універси-

тет» і чіткої класифікації або типології вищих навчальних закладів [16, с. 52]. Найбільш популярною вважається класифікація фонду Карнегі, яка виділяє такі групи вищих навчальних закладів: дослідні університети, університети й коледжі-магістратури, коледжі бакалаврату й вільних мистецтв, спеціалізовані інститути, професійно-технічні й технічні школи.

На вершині піраміди перебувають чотири категорії університетів, що присвоюють докторські ступені. Другу за престижністю групу складають багатогалузеві університети й коледжі. До неї входять ВНЗ, в яких ведеться навчання з гуманітарних і природничих наук, а також по однієї й більше технічних спеціальностей, що мають не менш тисячі студентів [17, с. 9]. Третю групу утворюють коледжі гуманітарних і природничих наук, традиційно називані у США коледжами вільних мистецтв. Багато з них є елітарними з ухилом на гуманітарні науки. Четверту групу становлять професійні школи і спеціалізовані ВНЗ. До них належать медичні, інженерні, юридичні й інші галузеві школи, школи бізнесу, мистецтв, учительські коледжі й інші спеціалізовані навчальні заклади [18, с. 92]. Отже, ознака k_1 приймає значення 2, $n_1 - 1$, $t_1 - 2$.

Вища освіта у США умовно поділена на два рівні: не університетський і університетський. Між ними немає ніякого законодавчо задекларованого розходження і визначаються вони скоріше рівнем кваліфікації, закладеної в певній програмі, ніж типом установи, що її пропонує.

Освітні програми, що відповідають не університетському рівню, включають усі технічні й професійні програми, які ведуть до одержання ступеня, диплома або посвідчення нижче бакалавра. У свою чергу, університетський рівень освіти має три стадії. Перша передбачає одержання ступеня асоціата, бакалавра, просунутого сертифіката й першого професійного ступеня. Ступінь асоціата – перший академічний, або професійний ступінь. Особа, що одержала його, надалі може продовжити навчання з метою одержання ступеня бакалавра – другого академічного ступеня [17, с. 10]. Просунутий сертифікат – це документ, одержання якого вимагає року або навіть менше після одержання ступеня бакалавра, і підтверджує придбання більш вузької спеціалізації або додаткового набору компетенцій. Перший професійний ступінь можна здобути після завершення програми бакалаврата з іншого предмету.

Друга стадія університетського рівня дозволяє одержати ступінь магістра, диплом/посвідчення, ступінь фахівця з освіти. Ступінь магістра є першим ступенем другої стадії університетської освіти. Навчання на цій стадії ведеться за програмою, орієнтованою на спеціалізовану практичну діяльність у різних галузях.

Докторантура представляє третю й найвищу стадію вищої освіти у Сполучених Штатах Америки. Вона передбачає спеціалізоване навчання й самостійне наукове дослідження у вибраній галузі знань [19, с. 66].

У 1997 р. США приєдналися до «Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні». Також у країні існує механізм призначення закордонних документів про вищу освіту з метою подальшого працевлаштування чи продовження навчання. Таким чином, ознака k_2 приймає значення 0, $n_2 - 1$, $t_2 - 2$ (табл. 3).

Таблиця 3. Раціональність засобів досягнення цілей у діяльності вищої школи США

№ з/п	Об'єкт	Ознака		
		k_i	n_i	t_i
1	Типи вищих навчальних закладів	2	1	2
2	Кваліфікаційні рівні (ступені)	0	1	2

У Великобританії існує так звана бінарна система вищої освіти, що включає два якісно різні види навчальних закладів: університети й інші ВНЗ. До числа останніх належать політехнічні інститути, самостійні коледжі й так звані інститути вищої освіти. Університети являють собою великі науково-навчальні комплекси, в які входять факультети з відділеннями й кафедрами, що ведуть викладання і наукові дослідження [19, с. 51–52]. Поряд з ними у Великобританії своєрідне місце займають коледжі, що входять до складу університетів. Абсолютна більшість британських університетів є державними.

У систему вищої не університетської освіти входять політехнічні інститути в Англії й Уельсі, центральні інститути в Шотландії, а також коледжі та інститути вищої освіти, які розташовані в різних районах Великобританії. Ступені в них присвоюються Радою з присудження національних академічних ступенів або університетами [19, с. 51–52].

Більшість університетів у Великобританії можуть бути класифікованими за шістьма головними категоріями:

- давні університети, засновані до XIX ст.;
- лондонські університети, засновані у XIX і на початку XX ст.;
- університети із червоної цегли, засновані у XIX і на початку XX ст.;
- скляні університети, засновані у 60-х рр. XX ст. відповідно закону «Про подальшу й вищу освіту» 1992 р., що дозволив політехнікумам ставати університетами;

Відкритий університет, заснований у 1968 р. – практично єдиний британський університет, що надає дистанційне навчання;

нові університети, створені після 1992 р. з політехнікумів і коледжів вищої освіти [20, с. 1–3].

Таким чином, ознака k_1 приймає значення 2, $n_1 - 1$, $t_1 - 2$.

У Великобританії відсутня офіційна система акредитації вищих навчальних закладів. Кожний ВНЗ має право визначати зміст навчання й формально фіксувати його результати видачею різних документів і присвоєнням тих або інших ступенів [19, с. 53–54]. Британські вищі навчальні заклади видають дуже різноманітні документи громадянам, що мають той або інший рівень освіти і профіль знань: документи про присвоєння академічних і почесних ступенів, дипломи й посвідчення. Найпоширенішими є початкові, базові та перші академічні ступені, які присуджуються після проходження трирічного навчального курсу. Базовий академічний ступінь може бути звичайним — у різних закладах називається по-різному (ординарний, загальний, прохідний), а може бути з відзнакою. Базовий академічний ступінь з відзнакою поділяється на категорії або класи. Це розподіл неоднозначний у різних університетах [20, с. 3].

Основний ступінь, що надається установами вищої освіти — перший, більш відомий як ступінь бакалавра. Наступним, більш високим за рівнем, є, як правило, ступінь магістра мистецтв, наук, техніки тощо. Однак у деяких університетах присвоюються ступені бакалавра, які вважаються в інших британських університетах еквівалентними ступеню магістра. Це свідчить про те, що у Великобританії формальна назва академічного ступеня не фіксує обов'язково той самий зміст і рівень освіти. Наступний за рівнем кваліфікації є ступінь доктора філософії. Найвищий серед академічних — ступінь доктора наук, що присуджується професорсько-викладацькому складу на основі серйозних опублікованих наукових праць і авторитету в наукових колах.

У 1997 р. Великобританія приєдналася до «Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні». У країні існує низка організацій, що допомагає отримати визнання закордонних документів про вищу освіту для працевлаштування чи продовження навчання. Таким чином, ознака k_2 приймає значення 0, $n_2 - 1$, $t_2 - 2$ (табл. 4).

Таблиця 4. Раціональність засобів досягнення цілей у діяльності вищої школи Великобританії

№ з/п	Об'єкт	Ознака		
		k_i	n_i	t_i
1	Типи вищих навчальних закладів	2	1	2
2	Кваліфікаційні рівні (ступені)	0	1	2

У системі вищої освіти ФРН існують такі види вищих навчальних закладів: університети, технічні

університети, університети прикладних наук, художні, музичні й кінематографічні коледжі, університет освіти, теологічні коледжі, приватні університети [21, с. 7–8]. Переважна кількість вищих навчальних закладів є державними. Вищі технічні й вищі педагогічні школи одержали статус навчальних закладів університетського типу тільки наприкінці 60-х — початку 70-х років ХХ ст. Таким чином, ознака k_1 приймає значення 2, $n_1 - 1$, $t_1 - 2$.

Академічні ступені, що присвоюють у Німеччині, відрізняються від прийнятих в англомовних країнах. Випускники математичних, природо-наукових, економічних і соціологічних факультетів одержують державний диплом про вищу освіту. Однак у країні йде процес переходу на нову модель: бакалавр — магістр — доктор. З дипломом видається два види додатків — німецька та європейська версія.

Перший рівень вищої освіти — це базовий цикл. Успішне складання іспитів дає студентові право продовжити навчання на другому рівні — це головний цикл, що припускає поглиблене вивчення базових дисциплін спеціалізації. За підсумками другого рівня все частіше присуджується ступінь бакалавра. Ступінь магістра присуджується на підставі зданих магістерських іспитів. Третій рівень вищої освіти — аспірантура. Підготовка дисертацій на здобуття ступеня доктора наук проводиться тільки в університетах. За результатами написання дисертації й успішного складання усного іспиту або захисту дисертації присвоюється ступінь доктора [21, с. 8].

Задля сприяння розвитку академічної мобільності у 1997 р. Німеччина приєдналася до «Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» [22]. Отже, ознака k_2 приймає значення 1, $n_2 - 1$, $t_2 - 2$ (табл. 5).

Таблиця 5. Раціональність засобів досягнення цілей у діяльності вищої школи Німеччини

№ з/п	Об'єкт	Ознака		
		k_i	n_i	t_i
1	Типи вищих навчальних закладів	2	1	2
2	Кваліфікаційні рівні (ступені)	1	1	2

Таким чином, зважаючи на те, що раціональність діяльності вищої школи полягає у відповідності мети і обраних засобів її досягнення, тобто у їх взаємозв'язку, їх характер визначається середовищем і умовами, в яких вища школа функціонує і розвивається. Це обумовлює різноманітність видів вищих навчальних закладів у США, Великобританії й Німеччині та відсутність їх чіткої, законодавчо закріпленої класифікації, на відміну від Росії та України. Також демократизація всіх сфер життя у США та історичний розвиток самостійних наукових центрів у Великобританії

позначилася на розмаїтті ступенів, що присвоюються. Отже, різні країни використовують дещо відмінні засоби. Проте існування різних підходів і засобів у діяльності вищої школи ще не говорить про ступінь раціональності. Мірилом, що визначає, чи раціонально взагалі діяти будь-яким чином заради поставленої мети, виступає результат. Тому формування цілей і вибір шляхів для вищої школи повинні мати логічну проробку й організацію, бо функціонування лише для задоволення власних інтересів неможливо, а раціональним воно є тільки при задоволенні інтересів всіх суб'єктів: держави, працевлаштувачів, студентів.

Таким чином, оцінка діяльності вищої школи відносно відповідності законам, морально-етичним нормам і синтезу індивідуального й універсального не буде повною без комплексного аналізу цілей, засобів їх досягнення та отриманих результатів. Адже постановка мети та її досягнення обраними для цього засобами мають сенс тільки за умови, що отриманий результат буде затребуваний суспільством, тобто буде зрозумілий, доступний і принесе користь. Наступним кроком у вивченні засобів досягнення цілей діяльності вищої школи має бути аналіз результатів, що є метою подальшого наукового дослідження й матеріалом для майбутніх публікацій.

Література

1. Амбросов А. Системний погляд на місію вищої освіти / А. Амбросов, О. Сердюк // Вища освіта України. — 2007. — № 3. — С. 21–29.
2. Дмитренко Г. Стратегічна спрямованість розвитку системи освіти в контексті трансформації українського суспільства / Г. Дмитренко, С. Мудрая // Персонал.—2006. — № 9. — С. 73–80.
3. Бессалова Т. В. Роль вищого образования в формировании общества, основанного на знаниях / Т. В. Бессалова // Наука та наукознавство. — 2006. — № 2. — С. 69–75.
4. Комарова О. А. Соціально-економічна значущість освіти / О. А. Комарова // Проблеми науки. — 2004. — № 1. — С. 10–15.
5. Кремень В. Вища освіта в соціокультурних змінах сучасності / В. Кремень // Вища освіта України. — 2007. — № 3. — С. 9–13.
6. Гуржій А. Методологічні засади оцінювання та прогнозування розвитку вищої освіти / А. Гуржій, В. Гапон // Вища освіта України. — 2006. — № 1. — С. 23–31.
7. Кириченко О. Ефективне фінансування вищої освіти — шлях до конкурентної економіки і відкритого суспільства / О. Кириченко, С. Лаптев, Ю. Неговська // Вища школа. — 2007. — № 4. — С. 23–34.
8. Кратт О. А. Раціональність як інструмент наукового пізнання економічних процесів і явищ / О. А. Кратт, Л. Г. Деєва // Економічний вісник Донбасу. — 2007. — № 4 (10). — С. 49–53.
9. Орлов А. И. Нечисловая статистика / А. И. Орлов. — М. : МЗ-Пресс, 2004. — 513 с.
10. Рой О. М. Исследования социально-экономических и политических процессов / О. М. Рой. — СПб. : Питер, 2004. — 364 с.
11. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III // Відомості Верховної Ради. України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
12. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» № 1273-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 51. — Ст. 459.
13. Онищенко Э. В. Вузы / Э. В. Онищенко, Л. В. Романюк // Знание. Понимание. Умение. — 2005. — № 3. — С. 206–208.
14. Федеральный закон «О высшем и послевузовском профессиональном образовании» № 125-ФЗ. [Электронный ресурс] : от 22 авг. 1996 г. / Государственная Дума Российской Федерации. — Режим доступа : <http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3993/>. (7).
15. Закон РФ «Об образовании» № 3266-1 [Электронный ресурс] : от 10 июля 1992 г. / Государственная Дума РФ. — Режим доступа : <http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3986/>.
16. McCormick A. C., Zhao C. — M. Rethinking and Reframing the Carnegie Classification / McCormick A. C., Zhao C. // Change. — September/October. — 2005. — P. 51–57.
17. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР: Система высшего образования США // Бюллетень «Новости ОЭСР: образование, наука, новая экономика». — М. : Издат. дом ГУ ВШЭ, 2005. — С. 9–14.
18. Джонстоун Д. Б. Система высшего образования в США: структура, руководство, финансирование / Д. Б. Джонстоун // Университетское управление: практика и анализ. — 2003. — № 5–6 (28). — С. 92–102.
19. Зубарев В. И. Системы высшего образования стран Запада: справочник в 2-х ч. / В. И. Зубарев, А. Е. Голубев, В. Ф. Станис. — М. : Изд-во УДН, 1991. — 145 с.
20. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР: Система высшего образования в Великобритании // Бюллетень «Новости ОЭСР: образование, наука, новая экономика». — М. : Издат. дом ГУ ВШЭ, 2004. — С. 1–9.
21. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР: Система высшего образования Германии // Бюллетень «Новости ОЭСР: образование, наука, новая экономика». — М. : Издат. дом ГУ ВШЭ, 2004. — С. 7–12.
22. Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region [Электронный ресурс]: UNESCO. — Lisbon, 1997. — Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001112/111238mb.pdf#page=55>.

Подано до редакції 14.05.2009 р.